

ПЕРШООСНОВИ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРАКТИК ШЛЮБНО-СІМЕЙНОГО ПАРТНЕРСТВА ТА БАТЬКІВСТВА

УДК: 159.922

Яцина Олена Федорівна

Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», м. Ужгород (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0053-4814>

Анотація. На прикладі шлюбно-сімейних практик як продуктів конструювання реальності певного культурно-історичного простору розкривається психо-історична реконструкція сім'ї, шлюбу та батьківства. Зазначено, що соціальний зміст сім'ї, вписаний у рамки диспозиції сімейності, вказував на її усупільнення державою, де регулювання здійснюється за допомогою системи ролей, норм, структурно-функціональної організації шлюбно-сімейних практик та контролю за сексуальністю.

Процеси індустріалізації, сексуальна революція та жіноча емансипація стали каталізатором змін у поглядах на шлюб, сім'ю та батьківство. На думку автора, лібералізація сексуальних стосунків у контексті історичних подій тих часів спрямовувалася на руйнування «буржуазної» сім'ї як соціальної одиниці та егалітарні експерименти: комуни, вільна любов й легітимізацію практик мономатеринської сім'ї. Наголошено, що сексуальні стосунки без наміру на продовження іншого роду зв'язків – шлюбу і продовження роду – батьківства виявили нестійкість матриці «диспозиція сімейності», що розглядаються як початок процесу її деконструкції. Відмежування сексуальних стосунків від репродуктивної функції залишало практики сексуального партнерства поза диспозицією сімейності, у такий спосіб закладаючи нові правила поведінкової культури у сфері шлюбно-сімейних стосунків.

Робиться висновок, що диспозиція сімейності як матриця конфігурацій культивованих суспільством практик сім'ї, шлюбу та батьківства, в умовах іншої соціальності – змінюється. Функціонування практик цивільного партнерства та моно-материнських сімей оприявило розрив зв'язків: сексуальність – репродуктивність та шлюб – батьківство, що розглядаються як сигнали інституціональних перетворень сім'ї, шлюбу та батьківства.

Відмежування сексуальних практик від диспозиції сімейності в історичній перспективі уможливило конструювання конфігурацій, де розрив зв'язку: стать – гендер не тільки урізноманітний функціонально-рольові стосунки чоловіків/жінок, а й указав на глибину змін інститутів сім'ї, шлюбу та батьківства.

Ключові слова: диспозиція сімейності, практики, цивільне партнерство, мономатеринська сім'я, стать, гендер.

Постановка проблеми. В умовах постмодерну увага дослідників поширюється на опис соціально-психологічних практик як способів «життєтворення», пов'язаних із власною інтерпретацією соціальності. Звернення до аналізу трансформацій практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства (далі – ПШСПБ) має під собою низку причин, які актуалізують проблему, пов'язану, насамперед, із впливом глобальних суспільних трансформаційних процесів, що позначаються у конструюванні поліфонії смислів практик, як це легітимується постмодерном. Міркуючи про сучасний цивілізаційний розвиток, увагу привертають процеси, в яких соціальні норми втрачають/втратили свою безумовну актуальність та перестають/перестали бути релевантними у конструюванні сімейних практик. Своєрідною відповіддю на рефлексивне осмислення суспільних процесів стала мозаїчність практик сім'ї, шлюбу та батьківства. Розуміння особливостей їхніх трансформацій є актуальним дослідницьким завданням, з огляду на яке, звернення до аналізу реконструйованих шлюбно-сімейних практик дозволить з'ясувати першооснови трансформацій сім'ї, шлюбу та батьківства.

Як зауважує А. Я. Флієр, «природний і культурний досвід людства об'єктивно передає соціальному індивіду і приймається ним» [18, с. 203]. В цьому сенсі сім'я та шлюб являють культурну складову формування стосунків між чоловіком і жінкою, характеризуються певними культурними кодами і смислами, конкретизованими у продовженні роду і зміцненні матеріального статку, які інтерпретуються як об'єктивно визначені природою та соціальним устроєм.

Вивчаючи ПШСПБ, важливо зрозуміти, для чого вони утворюються, що змінюється у стосунках між чоловіком і жінкою в історико-культурному вимірі, що відбувається з інститутами сім'ї, шлюбу, батьківства у процесі суспільних трансформацій. Психоісторична реконструкція сім'ї, шлюбу та батьківства, що полягає у відтворенні певних історичних типів поведінки, мислення, сприйняття [1], здійснена на прикладі шлюбно-сімейних практик як продуктів конструювання реальності певного культурно-історичного простору, розкриває взаємозумовленість між мотивами укладання шлюбу та ролями, функціонально закріпленими за чоловіками/жінками. Розширена сім'я, утворена на соціальній конвенції,

головну мету бачила у продовженні і збільшенні роду та зміцненні його економічної складової. Інструментом слугувала функціонально-рольова дихотомія чоловічого/жіночого, що у такий спосіб конституювало чоловічу владу й інституалізувало сім'ю із такими соціально-психологічними феноменами, як гендерний розподіл ролей, стереотипи маскулінності/ фемінінності та сексуальності. У такий спосіб конструювалася соціальна реальність, в якій були наперед визначені стосунки між чоловіком і дружиною, відтворювався «чоловічий габітус», «матриця сприйняття, мислення та дії, яка нав'язувалася всім членам суспільства, генеруючи виразний розподіл статей, різниці між ними та зумовлені цим місця у символічних сферах, які забезпечували чоловікові домінуючу позицію, а жінці – підлеглу» [22, с.101]. Відтак «чоловічий габітус» вмщував завдання, пов'язані із відповідальністю за добробут сім'ї, включаючи її захист, що зміцнювало право на владу та виправдовувало дихотомію чоловіче/жіноче. Як справедливо зазначає О. Ю. Рождественська, «життя у відповідності із «чоловічим габітусом породжує почуття габітусної впевненості/ безпечності в рамках певного соціального порядку» [16, с.93]. Репродуковані в рамках релігійного і владного дискурсів, ієрархізовані стосунки у сім'ї не суперечили процесам її усупільнення, що виявилось у публічності особистого й сімейного життя та контролі за сексуальністю. В масовому дискурсі вони від-

творювали традиційні уявлення, укорінені на функціонально-рольовій організації патріархального укладу сім'ї. За теорією М. Фуко, це означало відділення сексуальних бажань від людського тіла, у першу чергу, жіночого, з яким пов'язується природня функція репродукції [19, с. 134].

За висновками дослідників, каталізатором змін у поглядах на шлюб, сім'ю та батьківство стали процеси індустріалізації, сексуальна революція та жіноча емансипація. Зокрема, на думку С. Гаврова, в епоху модерну відбулася велика демографічна революція, що була частиною вивільнення жінки від служіння церкві, кухні і дітям [4]. Важливим етапом цього періоду, на думку П. Куусі, став перехід до «свідомого контролю над народженням. У такий спосіб жінки вивільнилися від нав'язаного їм талану і обов'язків примусового дітонародження» [10, с. 210]. З цього висновуємо, що сексуальна революція несла установку на психологічне звільнення жінок від сімейного «рабства», і це дозволяло їм самим вирішувати, коли і скільки народжувати дітей, коли навчатися, працювати, брати участь у громадських справах, уможливаючи процес самореференції ідентичностей як в межах шлюбних стосунків і сімейних обов'язків, так і поза ними.

Як зауважують дослідники, після революції 1917 р. в Росії тема «природності» фізіологічної привабливості протилежної статі і необхідності негайного задоволення сексуаль-

них потреб як показника вивільненої революційної свідомості» [5] активно підхоплювалась молоддю, котра ставилась до шлюбу як анахронізму і виступала за короткі любовні зв'язки. Ю. В. Градскова відмічає: «статеву рівність у коханні» полягала у створенні вільного союзу чоловіка і жінки» [там само]. Це дозволяє нам зауважити, що у таких мовних конструктах і утворювалася диспозиція сексуальності. Символічним вивільненням від моногамії можна вважати утворення комун, де полігамні стосунки мали формувати уявлення про рівність чоловіків і жінок. Проте взаємини у комуні часто ґрунтувались на ієрархічних конструкціях чоловічої свідомості, що проявлялося у вимогах по відношенню до жінок-товаришок виконувати «сімейні обов'язки» [там само].

Період із середини 20-х – до початку и 30-х рр. ХХ ст. на теренах тодішнього Радянського Союзу характеризується «ліберальним законодавством і легітимацією ряду заборонених в імперський період індивідуальних, у тому числі сексуальних, прав і свобод» [6, с. 2–3]. Поряд із розширеною та нуклеарною (подружньою) сім'ями «узаконюється» цивільний шлюб (рідко використовується поняття «конкубінат») – спільне проживання чоловіка і жінки, відносини між якими юридично не оформлені. Згідно Кодексу про шлюб, сім'ю та опіку, прийнятому у 1926 р., реєстрація шлюбів була оголошена необов'язковою, позаяк Кодекс визнавав легітимними існуючі

фактичні шлюби, яким відповідали наступні умови: «факт спільного проживання, наявність при цьому спільного господарства і вияв подружніх стосунків перед третіми особами в особистому листуванні та інших документах, а також, в залежності від обставин, взаємна матеріальна підтримка, спільне виховання дітей, ін.» [21, с. 216]. В цій частині зауважимо, що поняття «цивільний шлюб», на нашу думку, некоректно співвідноситься із шлюбними практиками як законно утвореними шлюбними союзами. На цій підставі ми будемо використовувати поняття «цивільне партнерство», що відповідає змісту стосунків чоловіків/жінок і характеру їхнього співпроживання у парі.

Відзначаємо, що утворення практик цивільного партнерства, на нашу думку, умотивовано не тільки суб'єктивним бажанням вільних сексуальних стосунків, переживанні задоволення і насолоди. Більш глибокою причиною вважаємо те, що лібералізація сексуальних стосунків у контексті історичних подій тих часів спрямовувалася на руйнування «буржуазної» сім'ї як соціальної одиниці, яка відтворювала патріархатні імперські уявлення, норми і оцінки, котрі регулювали поведінку членів сім'ї в побуті. За оцінкою фемінізму, патріархат – це «система влади, за якої саме чоловікові належить верховна влада і економічні привілеї... Зокрема, чоловіки контролюють жіночу сексуальність і домінують в соціальних інституціях, що заохочує знецінення жі-

нок і продовжує їх підпорядкованість», зазначає З.М.Кодар [11, с.452].

Отже, ставлення чоловіка до жінки і жінки до чоловіка, побутові моделі поведінки в сім'ї, що закріплювалися і перетворювалися на систему сімейних цінностей та ієрархію, протиставлялися сексуальній свободі та радикальній рівності, й проголошувалися для того, щоби знищити «буржуазний» інститут сім'ї і показати його ідеологічну зумовленість. З іншого боку, нормам гетеросексуальності та моногамії протиставлялися егалітарні експерименти: комуни та вільна любов. Зазначене, на наш погляд, указує на процес розмивання традиційних шлюбно-сімейних практик і знецінення ДТС, що виявляється у творенні практик на засадах свободи стосунків і рівності статей.

Разом з цим, «радянська держава залишає за собою значну сферу прямого і активного втручання у сімейні відносини та відкидає погляд на стосунки між статями, як на індивідуалістичні, особисті, нейтральні для суспільства і держави», – констатує Н. Б. Лебіна [12]. Зміст зазначеного може інтерпретуватися по-різному. З одного боку, це може означати відкритість теми приватності сімейного, інтимності особистого життя для публічного обговорення. З іншого, може полягати у контролі за сексуальністю, що за М. Фуко є фактором створення «соціально-політичної «мішені», які влада виділяла для упорядкування практик підкорення: жінка-мати, дитина, яка виявила в

собі сексуальність, подружжя, гомосексуальний індивід [19, с. 208]. Отже, соціальний зміст сім'ї, вписаний у рамки диспозиції сімейності, вказував на її усупільнення державою, де регулювання здійснюється за допомогою системи ролей, норм, структурно-функціональної організації шлюбно-сімейних практик. Характер такого зв'язку між сім'єю і державними інститутами було сформульовано в афоризмі: «Міцна сім'я – міцна держава», в якому через смисл домінуючого концепту «міцність» передавалася ідея контролю, ієрархії, порядку, влади, що закріплювалися інституціонально.

Попри таке загальне розуміння інститутів як конструктів, що склалися в результаті послідовно здійсненої об'єктивації реальності, Т. Парсонс вбачав в них сукупність специфічних нормативних комплексів, задіяних у процесі регуляції статусно-рольової поведінки індивідів [14]. П. Бергер зазначав, що «це загальноприйняте вживання надто однобоке: воно занадто пов'язує поняття інституції з тими соціальними сутностями, котрі визнаються та кодифікуються правом» [3]. Акцентуючи увагу на базових характеристиках інституцій, дослідник виокремлює серед них такі, як екстернальність, об'єктивність, спонукальну силу, моральний авторитет та історичність. Відтак, за терміном «інституція» розуміється встановлення, традиція, порядок, заведений в суспільстві, а «інститут», відповідно, є системою закріплення звичаїв і порядків як суспільної но-

рми. Логіка обґрунтування простежується за допомогою невід'ємних характеристик, які, певною мірою, відрізняються від ознак інституцій та наголошують на організаційних формах їх функціонування. Серед них важливою характеристикою інституту визнається історичність: інститути позиціонуються як певний кінцевий продукт історичного розвитку суспільної сфери. Іншими, не менш важливими ознаками інституту, вважається їхня структурність та функціональність. Структурність слугує підтвердженням того, що кожен інститут існує як наслідок взаємодій з іншими інститутами соціальної системи. Функціональність означає, що інститути існують доти, допоки виконують визначені для них суспільством функції, сприяючи інтеграції суспільства й досягненню гомеостазу [9].

Отже, зміст поняття інституту сім'ї охоплює систему сімейних цінностей, приписів, нормативної поведінки подружжя, соціальних ролей як результату соціальної конвенції внаслідок впливу культури і традицій. Попри те, що зовнішній вияв інститутів проявляється через правове закріплення норм, глибинний вияв вони знаходять у цінностях, що сповідаються в соціумі. За твердженням П. Рікера, інституції є ні чим іншим, як віддзеркаленням стану волі та почуттів певної людської групи в певний момент історії; інституції – то завжди абстрактний знак, який ще треба розшифрувати [15, с. 302]. Г. М. Бевз виходить із традиційного розуміння соціального інституту

як засобу врегулювання певного виду людської діяльності [2, с. 9], як механізму соціального контролю [там само, с. 24], як сукупності соціальних зв'язків соціальних суб'єктів, що забезпечують створення та підтримку відчуття цілісності певної спільноти, орієнтованої на досягнення певних соціальних цілей соціальної системи загалом [там само, с. 30].

Отже, інституціям відводиться значення символічних, звичаєвих, семіотичних значень та практик, закріплення і відтворення яких здійснюється за допомогою таких соціальних утворень, як соціальні інститути сім'ї, шлюбу, батьківства.

Повертаючись до тези М. Фуко щодо контролю як фактору створення «соціально-політичної «мішені», зупинимось на «мішені» жінка-матір. Образ жінки окреслювався рамками диспозиції сімейності, де їй надавався статус дружини, а дітям – законність їхнього народження. Це, на думку С.Чуйкіної, робило жінку найбільш «уразливим об'єктом державних тілесних практик» [20, с. 112]. В індустріалізованому суспільстві їй готували роль «радянської жінки-трудівниці», для якої суспільні інтереси мали важити більше за сімейні, а почуття материнської прихильності до дитини мало поступитися місцем виробничій активності і суспільним інтересам [там само]. Таким чином, в диспозиції сімейності концепт материнства змінюється: держава забезпечує жінці-матері соціальну підтримку. Вона виявляється у тому, що репродуктивна функція (власне

виношування і народження дитини) відокремлюється від інших соціально-психологічних функцій феномену материнства. Історичним фактом стало створення державної системи утримання, навчання і виховання дітей, починаючи з раннього віку. Функції догляду і виховання перебирали державні інституції: дошкільні і шкільні заклади освіти, що забезпечували цілодобовий нагляд за дітьми у яслах та дитячих садках у той час, коли жінка виконувала покладену на неї роль «радянської трудівниці». Показово, що активність жінки-трудівниці відобразилася на зниженні народжуваності, що стало поштовхом до введення «репресивного законодавства по відношенню до сім'ї, сексуальності і відповідальності жінок і чоловіків за сексуальні стосунки і батьківство» [там само].

У післявоєнний період 50-х рр. ХХ ст. сімейна політика СРСР «збагатилася» указом, за яким правове значення мали тільки зареєстровані шлюби (при цьому особи, що були у цивільному (фактичному) шлюбі в період з 1926 по 1944 рр., повинні були зареєструвати стосунки, за інших умов шлюб оголошувався недійсним). Це пояснюємо як спробу збереження/відновлення структури нуклеарної сім'ї, зруйнованої війною.

Проте, заборона встановлення батьківства по відношенню до дітей, народжених не в шлюбі, після відміни імперських законів в 1917 р., фактично закріпила як норму статус «незаконнонародженого», тому що ці діти не

могли отримати прізвище батька (навіть, коли останній давав згоду). Таким чином, легітимізувалася практика моноmaterинської сім'ї, що складалася з матері і дитини/дітей. Втім, аби надати їй та цивільному партнерству значення «небажаних» практик, що суперечать диспозиції сімейності, інституціональності сім'ї, де батьківство унормовується шлюбом, було сконструйовано поняття «неповна» сім'я із закріпленням за дітьми, народженими в ній, статусу «незаконнонароджений», а за жінками – «матері-одиначки». Це, на наш погляд, стало початком соціальної стигматизації як реакції на «ненормативну» поведінку жінок, дії яких не вписувалися у диспозицію сімейності. Нажаль, відлуння такого негативного маркування жінок і дітей, народжених поза шлюбом, затягнулося на довгі десятки років.

Отже, держава у різний спосіб намагалася «зміцнювати» інститут сім'ї, в якому від'єднанням батьківства від шлюбу почався процес деконструкції диспозиції сімейності, що означає руйнування норм і стереотипів у поглядах на шлюб і батьківство та практикування моноmaterинських сімей, цивільних партнерств, вільних союзів, котрі не відповідають нормам інституціонального дискурсу.

Поглиблення процесу деконструкції було зумовлено так званою «сексуальною революцією» 60-х рр. ХХ ст. на Заході, що артикулювала дискурс вільних статевих стосунків та питання контрацепції, котре було активно підтримане не тільки серед молоді, яка всту-

пала у статеві стосунки без наміру створювати сім'ю, а й серед подружніх пар. Відтак, сексуальні стосунки стають інструментом отримання задоволення, насолоди, досвіду, у такий спосіб урізноманітнюючи практики партнерства. Поряд із конструктом «сексуальне задоволення» в мовленні з'являється поняття «сексуальне незадоволення», що виражає негативну оцінку сексуальною стороною стосунків і умотивовує розірвання шлюбу. Важливо наголосити, що сексуальні стосунки без наміру на продовження іншого роду зв'язків – шлюбу і продовження роду – батьківства виявили нестійкість матриці «диспозиція сімейності», зумовленої розривом між сексуальністю і репродукцією, та виразлено у практиках цивільного партнерства і вільних союзах. Отже, відмежування сексуальних стосунків від репродуктивної функції залишало практики сексуального партнерства поза диспозицією сімейності, у такий спосіб закладаючи нові правила поведінкової культури у сфері шлюбно-сімейних стосунків.

Зазначене дозволяє нам стверджувати, що функціонування практик цивільного партнерства та мономатеринської сім'ї в умовах іншої соціальної реальності стало початком розмивання меж традиційної сім'ї та руйнуванням цілісності інститутів сім'ї, шлюбу та батьківства. Фіксація партнерів/подружжя на розмежуванні сексуальності і репродукції дозволяє нам розглядати їх як першооснови трансформації інститутів сім'ї, шлюбу та батьків-

ства. З цього робимо висновок, що конструювання практик цивільного партнерства та мономатеринської сім'ї стало початком зміни соціальних норм сім'ї, шлюбу та батьківства як стабільних і універсальних, невід'ємних елементів фонових розуміння, що мали означати неінтенціональну схильність сприймання, оцінювання, дії, детерміновану соціокультурним контекстом.

В роботі вже згадувалося твердження Л. Моргана про активне начало сім'ї, що забезпечує її зміни по мірі того, як розвивається суспільство. Це дозволяє нам вважати, що на мінливість сім'ї як соціального інституту впливають як макрозміни соціальності, так і мікрозміни – суб'єктивність/ідентичність. Особливість процесів постмодерної соціальності дослідники означають у терміні «глокалізація», що характеризується одночасною присутністю у сучасному соціальному просторі процесів локалізації і ситуації розгортання глобальних вимірів [7]. З пояснень О. М. Олійника, основою процесу глокалізації є глобалізація локального і локалізація глобального, що, з одного боку, означає відтворення елементів загального в конкретних спільнотах, злиття усталених границь, а з іншого – це пошук конкретних відмінностей, якісно нового та відмінного від інших, підкреслення власної ідентичності та виключності [13]. Як зазначає дослідник, локальні ситуації трансформуються, стаючи частиною більш широких глобальних систем та процесів, у той

же час глобальні аспекти отримують нове значення у специфічних локальних умовах [там само]. Послугуючись поняттям «глокалізація», розуміємо його як початок процесу локалізації глобальних змін інститутів сім'ї, шлюбу та батьківства і глобалізацію локальних перетворень в шлюбно-сімейних практиках, пов'язану із конструюванням практик, де підкреслюється індивідуальність їхніх смислів і значення локальних комунікативних ситуацій та можливість самореференції в них різних типів ідентичностей.

Висновки. В нашому дослідженні на мікрорівні – у ПШСПБ це позначається на функціональній взаємодії подружжя/партнерів, батьківстві. Як вже було зазначено, в постмодерній соціальності традиційні сім'я, шлюб та батьківство втрачають значення метанаративних моделей подружньої взаємодії і конструюють різні змісти, що призводять до глобальних трансформацій соціального інституту сім'ї: руйнуванні інституціональних принципів організації сім'ї, шлюбу, партнерства та батьківства. Об'єктивно зміни пов'язані із приватною власністю, суспільним виробництвом, секуляризацією сімейного життя, жіночою емансипацією та сексуальною революцією. На цьому фоні змінюється розуміння чоловіками/жінками своєї суб'єктивності/ ідентичності та смислів вибудованих стосунків як подружжя/партнерів. Зокрема, в контексті вищезазначеного суб'єктивність, названа І. А. Жеребкіною основним параметром жіночої життєвої реальності [8], на нашу думку, в повній мірі реалі-

зується в мономатеринській сім'ї, де материнство домінує над шлюбністю. Останнє стає важливою зміною суб'єктивності жінки, яка в диспозиції сімейності сприймалася пасивною та підкореною чоловічій владі.

Таким чином, здійснений аналіз виявив, що диспозиція сімейності як матриця конфігурацій культивованих суспільством практик сім'ї, шлюбу та батьківства, в умовах іншої соціальності – змінюється. Функціонування практик цивільного партнерства та мономатеринських сімей оприявило розрив зв'язків: сексуальність – репродуктивність та шлюб – батьківство, що розглядаються нами як сигнали інституціональних перетворень сім'ї, шлюбу та батьківства. Відмежування сексуальних практик від диспозиції сімейності в історичній перспективі уможливило конструювання конфігурацій, де розрив зв'язку: стать – гендер не тільки урізноманітнив функціонально-рольові стосунки чоловіків/жінок, а й указав на глибину змін інститутів сім'ї, шлюбу та батьківства.

Перелік використаних джерел:

1. *Белявский И. Г.* Лекции по исторической психологии / Илья Григорьевич Белявский. – Одесса: Астропринт, 2004. – 448с.
2. *Бевз Г.М.* Приймна сім'я: соціально-психологічні виміри: [Монографія] / Галина Михайлівна Бевз. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 352с.
3. *Бергер П. Л.* Що таке інституція? Випадок мови. / Пер. Ю. Яремко. [Електронний ресурс] / Бергер Питер Людвиг / – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/>

n35texts/berger.htm.

4. *Гавров С.Н.* Историческое изменение институтов семьи и брака. Учебное пособие / Сергей Назипович Гавров – М. : НИЦ МГУДТ, 2009. – 134 с.

5. *Градскова Ю.В.* «Обычная» советская женщина – обзор описаний идентичности. М., Sputnik, 1998. – С. 362–364. – Режим доступа : <http://www.genderstudies.info/social/s01.php>

6. *Дармодехин С. В.* Семья и государство // Мониторинг социально-экономического потенциала семей. 2000. – №3. – С. 2–3.

7. *Доній Н. С.* Соціальна девіталізація особистості в глобалізованому світі: філософська концептуалізація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук : 09.00.03 / Наталія Євгенівна Доній ; наук. кер. Е. М. Герасимова ; М-во освіти і науки України ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2015. – 36 с.

8. *Жеребкіна И.* Субъективность и гендер : гендерная теория субъекта в современной философской антропологии. СПб., 2007. – С.260.

9. «*Институт*» та «*інституція*»: проблема розрізнення понять. – Режим доступа : ua.textreferat.com, Розміщено: 2008-03-18 14:38:47

10. *Киселева Т. Г.* Женский образ в социокультурной рефлексии: Монография. М.: МГУКИ, 2002. – С. 210.

11. *Кодар З. М.* Представители французского феминизма о ценности женского начала // «Гендерные аспекты гуманитарных наук»: материалы II международной заочной научно-практической конференции. (Россия, г. Новосибирск, 21 ноября 2012 г.) – Режим доступа : <https://sibac.info/conf/gender/iiii/30157>

12. *Лебина Н. Б.* В отсутствие официальной проституции // Лебина Н. Б., Шкаровский М. В. Проституция в Петербурге (40-е гг. XIXв. – 40-е гг. XXв.). М., Прогресс-Академия, 1994. – С. 40–59; 98–132.

13. *Олійник О. М.* Глокалізація як діалектична єдність глобалізації та локалізації. – Режим доступа : – http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_24/Gileya24/F2.pdf

14. *Парсонс Т.* О социальных системах / Талкотт Парсонс / Издательство: М. : Академический проект, 2002. – 832 с.

15. *Рікер Поль.* Історія та істина / П. Рікер ; пер. з фр. : В. І. Шовкун; наук. ред.: Т.С. Голіченко. – К. : КМ Academia: Пульсари, 2001. – 393 с.

16. *Рождественская Е.Ю.* Неформализованные данные: методы сбора и анализа. Документальный доступ к «субъективным микротеориям» и обыденному знанию // Социология: 2011. – № 33. – С.80–111. – Режим доступа: csocman.hse.ru/data/2013/02/19/1251424113/Rozhdestvenskaya.pdf

17. *Флиер А. Я.* Культурология для культурологов: Учебное пособие для магистрантов и аспирантов, докторантов и соискателей, а также преподавателей культурологии. М. : Академический Проект, 2000. – 496 с. ISBN 5-8291-0083-5

18. *Фуко М.* История сексуальности-III: Забота о себе / Пер, с фр. Т. Н. Титовой и О. И. Хомы под общ. ред. А. Б. Мокроусова. – Киев: Дух и литера; Грунт; М.: Рефлбук, 1998. – 288 с. (Astrum Sapientiale).

19. *Чуйкина С.* Быт неотделим от политики: Официальные и неофициальные нормы половой морали в советском обществе 1930-1980-х годов// В поисках сексуальности: сборник статей / Под ред. Е.Здравомысловой и А.Темкиной. СПб. , 2002. – С.112.

20. *Якимова Е. В.* Социально-психологические аспекты семьи и брака: теория и эмпирия // Человек: Образ и сущность. Ежегодник 2007: Семья: Традиции и современные тенденции / РАН. ИНИОН. – С. 215–243.

21. *Bourdieu P.* Męska dominacja / Tłum. L. Kopciwicz. – Warszawa, 2004. – S. 101.

References (Transliteration):

1. *Belyavsky`j Y. G.* Lekcy`y` po y`story`cheskoj psy`xology`y` / Y`l`ya Gry`gor`evy`ch Belyavsky`j. – Odessa: Astropry`nt, 2004. – 448s.

2. *Bevz G. M.* Pry`jomna sim`ya: social`no-psy`xologichni vy`miry` : [Monografiya] / Galy`na My`xajlivna Bevz. – К.:

- Vy'davny'chy'j Dim «Slovo», 2010. – 352s.
3. Berger P. L. Shho take insty'tuciya? Vy'padok movy'. / Per. Yu. Yaremko. [Elektronny'j resurs] / Berger Py'ter Lyudvy'g / – Rezhy'm dostupu : <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/berger.htm>.
4. Gavrov S.N. Y'story'cheskoe y'zmeneny'e y'nsty'tutov sem'y' y' braka. Uchebnoe posoby'e / Sergej Nazy'povy'ch Gavrov – M. : NY'Cz MGUDT, 2009. – 134 s.
5. Gradszkova Yu.V. «Обычная» sovetskaya zhenshhy'na – obzor opy'sany'j y'denty'chnosty'. M., Sputnik, 1998. – S. 362–364. – Rezhy'm dostupa : <http://www.genderstudies.info/social/s01.php>
6. Darmodexy'n S. V. Sem'ya y' gosudarstvo // Mony'tory'ng socy'al'no-ekonomy'cheskogo poteny'ala semej. 2000. – #3. – S. 2–3.
7. Donij N. Ye. Social'na devitalizaciya osoby'stosti v globalizovanomu sviti: filosof'ska konceptualizaciya : avtoref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra filosof. nauk : 09.00.03 / Nataliya Yevgeniyivna Donij ; nauk. ker. E. M. Gerasy'mova ; M-vo osvity' i nauky' Ukrayiny' ; Nacion'al'ny'j pedagogichny'j universy'tet imeni M. P. Dragomanova. – K., 2015. – 36 s.
8. Zherebky'na Y'. Sub'yekty'vnost' y' gender : gendernaya teory'ya sub'yekta v sovremennoj fy'losofskoj antropologiy'y'. SPb., 2007. – S.260.
9. «Insty'tut» ta «insty'tuciya»: problema rozriznennya ponyat'. – Rezhy'm dostupa : ua.textreferat.comRozmishheno: 2008-03-18 14:38:47
10. Ky'seleva T.G. Zhensky'j obraz v socy'okul'turnoj refleksiy'y': Monografy'ya. M.: MGUKY', 2002. – S. 210.
11. Kodar Z.M. Predstavytely' francuzskogo femyn'y'zma o cennosty' zhenskogo nachala //«Гендерные аспекты гуманитарных наук»: матер'алы II mezhdunarodnoj zaochnoj nauchno-prakty'cheskoj konferency'y'. (Rossy'ya, g. Novosy'by'rsk, 21 noyabrya 2012 g.) – Rezhy'm dostupa :<https://sibac.info/conf/gender/iiii/30157>
12. Leby'na N. B. V otsutstvy'e ofy'cy'al'noj prosty'tucy'y' // Leby'na N. B., Shkarovsky'j M. V. Prosty'tucy'ya v Peterburge (40-e gg. XIXv. – 40-e gg. XXv.). M., Progress-Akademy'ya, 1994. – S. 40– 59; 98– 132.
13. Olijny'k O. M. Glokalizaciya yak dialekty'chna yednist' globalizaciyi ta lokalizaciyi. – Rezhy'm dostupu : – http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_24/Gileya24/F2.pdf
14. Parsons T. O socy'al'ny'x sy'stemax / Talkott Parsons / Y'zdatel'stvo: M. : Akademy'chesky'j proekt, 2002. – 832 s.
15. Riker Pol'. Istoriya ta isty'na / P. Riker ; per. z fr. : V. I. Shovkun; nauk. red.: T.S. Golichenko. – K. : KM Academia: Pul'sary', 2001. – 393 s.
16. Rozhdestvenskaya E.Yu. Neformaly'zovannyye dannyye: metody sbora y' analy'za. Dokumental'ny'j dostup k «sub'yekty'vnym my'kroteory'yam» y' obydennomu znany'yu // Cocy'ology'ya: 2011. – # 33. – S.80–111. – Rezhy'm dostupa: csocman.hse.ru/data/2013/02/19/1251424113/Rozhdestvenskaya.pdf
17. Fly'er A. Ya. Kul'turology'ya dlya kul'turologov: Uchebnoe posoby'e dlya magy'strantov y' aspy'rantov, doktorantov y' soy'skatelej, a takzhe prepodavatelej kul'turology'y'. M. : Akademy'chesky'j Proekt, 2000. – 496 s. ISBN 5-8291-0083-5
18. Fuko M. Y'story'ya seksual'nosty'-III: Zabota o sebe / Per, s fr. T. N. Ty'tovoj y' O. Y'. Хомы pod obshh. red. A. B. Mokrousova. – Ky'ev: Dux y' ly'tera; Grunt; M.: Reflbuk, 1998. – 288 s. (Astrum Sapientiale).
19. Chujky'na S. Выт неотдельм от poly'ty'ky': Ofy'cy'al'ny'e y' neofy'cy'al'ny'e normy polovoj moraly' v sovetskom obshhestve 1930-1980-x godov// V pou'skax seksual'nosty': sborny'k statej / Pod red. E.Zdravomy'slovoj y' A.Temky'noj. SPb., 2002. – S.112.
20. Yaky'mova E. V. Socy'al'no-psy'xology'chesky'e aspekty sem'y' y' braka: teory'ya y' empy'ry'ya // Chelovek: Obraz y' sushhnost'. Ezhegodny'k 2007: Sem'ya: Trady'cy'y' y' sovremennyye tendency'y' / RAN. Y'NY'ON. – S. 215–243.
21. Bourdieu P. Męska dominaciya / Tłum. L. Korpiewicz. – Warszawa, 2004. – S. 101.

Yatsyna Olena

Candidate of Pedagogic Science, Assistant Professor of the Department of Psychology, Uzhhorod National University, Uzhgorod (Ukraine)

**FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF
TRANSFORMATIONS OF SOCIO-
PSYCHOLOGICAL PRACTICES OF MAR-
RIAGE AND FAMILY PARTNERSHIP AND
PATERNITY**

ABSTRACT

On the example of marriage and family practices as products of constructing the reality of a certain cultural-historical space reveals the psycho-historical reconstruction of the family, marriage and paternity. It is noted that the social content of the family, which is inscribed in the framework of the disposition of nepotism, indicated its socialization by the state, where regulation is carried out using the system of roles, norms, structural and functional organization of marriage and family practices and control over sexuality.

The processes of industrialization, the sexual revolution and women's emancipation have become a catalyst for changes in the views on marriage, family and paternity. According to the author, the liberalization of sexual relations in the context of the historical events of that time is aimed at destroying the "bourgeois" family as a social unit and egalitarian experiments: communes, free love and legitimizing the practices of the mono-mother family. It is noted that sexual relations without intent to continue another kind of connections - marriage and procreation - paternity found the instability of the matrix

"disposition of family", which are considered as the beginning of the process of its deconstruction. The delimitation of sexual relations from reproductive function left the practice of sexual partnership outside the disposition of nepotism, thus laying new rules of behavioral culture in the sphere of marriage and family relations.

It is concluded that the disposition of nepotism as a matrix of changes in the practices of family, marriage and paternity cultivated by society, in a different social environment, is changing. The functioning of the practices of civil partnership and mono-mother families led to a break in relations: sexuality - reproduction and marriage - paternity, which are considered as signals of institutional transformations of the family, marriage and fatherhood. The delimitation of sexual practices from the disposition of the family in a historical perspective allowed the construction of configurations where the bond breaks: sex - gender not only diversified the functional-role relationships of men / women, but also indicated the depth of changes in the institutions of family, marriage and paternity.

Key words: family disposition, practices, civil partnership, mono-mother family, sex, gender.

Яцына Елена Федоровна

Кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры психологии ГВУЗ «Ужгородский национальный университет», г. Ужгород (Украина)

ПЕРВООСНОВЫ ТРАНСФОРМАЦИЙ ПРАКТИК БРАЧНО-СЕМЕЙНОГО ПАРТНЕРСТВА И РОДИТЕЛЬСТВА

Аннотация. На примере брачно-семейных практик как продуктов конструирования реальности определенного культурно-исторического пространства раскрывается психо-историческая реконструкция семьи, брака и родительства. Определено, что социальное содержание семьи, вписанное в рамки диспозиции семейности, указывает на ее обобществление государством, где регулирование осуществляется системой ролей, норм, структурно-функциональной организации брачно-семейных практик и контролем за сексуальностью.

Процессы индустриализации, сексуальная революция и женская эмансипация стали катализатором изменений во взглядах на брак, семью и родительство. По мнению автора, либерализация сексуальных отношений в контексте исторических событий тех времен направлена была на разрушение «буржуазной» семьи как социальной единицы и эгалитарные эксперименты: коммуны, свободная любовь, легитимизацию практик моно-материнской семьи. Подчеркивается, что сексуальные отношения без намерения на продолжение другого характера связей – брака и

продолжение рода – родительство, открыли нестойкость матрицы «диспозиция семейности», что рассматривается как начало процесса ее деконструкции. Разграничение сексуальных отношений от репродуктивной функции оставило практики сексуального партнерства за диспозицией семейности, таким образом закладывая новые правила поведенческой культуры в сфере брачно-семейных отношений.

Подводится итог о том, что диспозиция семейности как матрица конфигураций культивированных обществом практик семьи, брака, родительства, в условиях другой социальности – меняется. Функционирование практик гражданского партнерства и моно-материнских семей открыло разрыв связей: сексуальность – репродуктивность и брак – родительство, что рассматриваются как сигналы институциональных трансформаций семьи, брака и родительства. Разграничение сексуальных практик от диспозиции семейности в исторической перспективе сделали возможным конструирование конфигураций, где разрыв связей: пол – гендер не только разнообразил функционально-ролевые отношения мужчин/женщин, но и указал на глубину изменений институтов семьи, брака и родительства.

Ключевые слова: диспозиция семейности, практики, гражданское партнерство, моно-материнская семья, пол, гендер.

Дата отримання статті: 21.12.2018

Дата рекомендації до друку: 27.12.2018

Дата оприлюднення: 27.12.2018